

Tényregény – élménytár

Izgalommal bontottam föl Kamarás István küldeményét. Legújabb könyvét, a *Kétfülüiek*-et ajánlotta figyelmembe kedves dedikálással. Már a tartalomból kitűnt, sajátos kutatási beszámolóról van szó. Vagy valami másról? A kíváncsiság és a szakmai érdeklődés hajtott, hogy bezárkózzam, és olvasni kezdjem az új művet. Felkavaró, mélyen emberi történet bontakozott ki, melyben a szerző/kutató személyes története is feltárul. Szakszerű és szemérmes irodalom, egy nyomon követő vizsgálat eredményeinek összefoglalása. Bár a könyv alcímében a *tényregény* szó szerepel, tartalmában sokkal többről van szó. Csak próbálkozom a műfaj pontos meghatározásával, de helyesebb talán, ha az olvasmányélményemről szólok. Inkább jegyzet, olvasónapló következik, mintsem recenzió.

Kamarás sokoldalú szociológus-szociográfus. Van, aki az olvasáskutatásban, a recepciós vizsgálatokban, van, aki a vallási kisközösségek vizsgálatában, van, aki az értékutatásban elért eredményeit tartja fontosnak. Ebben a kötetben mindez összekapcsolódik. Kamarás nem fikciós történetről, hanem a valóság egy szeletéről beszél, illetve mesélteti egy régi olvasó-művelődő közösség tagjait. Ez a dramaturgiai megoldás több jelentős társadalompolitikai műre emlékeztet, és épp az a közös bennük, hogy az alapélmény a valóságban gyökerezik. A Kerepesi kör tagjainak sorsát 1972–2012 között figyeli, animálja az Író, az együtt töltött időkről több művében is (például a *Hetedikek*-ben) beszámol. A *Kétfülüiek* regényében búcsúzik a körtől, ezért (is) egybeforr a tényekről szóló első és az elképzelt beszélgetéseket tartalmazó második rész.

A cél azonban nem a személyes történelem pontos leírása, hanem egy közösség aktív

életének, fejlődésének és átalakulásának bemutatása a kapcsolatokon, az értékeken vagy értékvesztésen keresztül. Lehet más szemüvegen át is nézni a narratívákat: egy korszak lezárult, tanulságait – bár tovább őrzi az emlékezet – meg lehet fogalmazni, de az idő kerekét nem lehet visszafelé forgatni. Felbomlott egy hajdan fontos és mértékadó közösség: részben természetes módon, részben mesterségesen. Van, aki szembe tud nézni ezzel a veszteséggel, van, aki nem, vagy csak részlegetesen. József Attila sorai sejlenek föl: „Kit anya szült, az mind csalódik végül”. Mégsem a csalódottság, a keserűség az alaphangja, a hangulata a *Kétfülüiek*-nek. Már a cím is jelzi, érdemes a belső hangokra figyelni, a beszélőkére és a befogadókéra, amelyek hol harmóniába, hol disszonanciába torkollnak.

Az egyéni sorsok a példái annak, miként tudunk adni és elfogadni, sorsközösséget vállalni vagy elzárkózni, új utat keresni, kilépvé a közösség óvó-védő, egyben kritikus keretei közül. Érték- és mértékváltás tanúi lehetünk az interjúk olvasásakor, s ha figyelmünk elkalandozik, az arra utal, önvizsgálatot tartunk. Hová jutottunk? Hogyan és miket tettünk önző vagy önzetlen módon? A mérleg serpenyőiben mennyi a nyereségünk és a veszteségünk? Szembe tudunk-e nézni a múltunkkal, a társainkkal, akikkel hosszabb-rövidebb ideig egy úton jártunk? Rádöbbenünk, a *Kétfülüiek* tartalma személyes leltárunk elkészítésére készlet.

A kötet cselekménye párhuzamosan, több szálon fut. Megismertet bennünket egy olyan 70-es évekbeli munkáscsoporttal, akiknek közös olvasás-, film- és színházi élményük kapcsán lehetőségük nyílt arra, hogy megfogalmazzák személyes és aktuális társadalmi kérdéseiket, kifejtésük véleményüket, vitatkoznak, eközben egyre közelebb kerüljenek

egymáshoz. Megtanulják az elfogadás és az elfogadtatás fontosságát. Ebben a folyamatban két partnerre lelnek: a beszélgetőtárs szociológus-kutatóra, és a helyi könyvtárosra. A követő vizsgálatból megismerjük azt a társadalmi valóságot, amelyben csoportta, majd közösséggé szerveződtek a kőbányai Vegyigép gyár tagjai. Megismerhetjük művelődésük, szórakozásuk egy-egy stációját, a kulturális eseményeket összekapcsoló beszélgetések, viták lényegét. Ezekből az elemekből kirajzolódik a csoport korábbi és jelenlegi képe, dinamikája, a mértékadó személyek szerepe, hatása.

Ízlőtől néhány remekmű, szerző, vendég felsorolása következik, akik a szocialista brigádmozgalom „fénykorában” részt vettek Kamarás István Kerepesi körének beszélgetésein, ahol kulturális, művészeti, etikai, hitbéli kérdésekről éppúgy szó esett, mint az aktuálpolitikai, a magánéleti problémákról.

Miket olvastak, néztek, hallgattak? Örkeny-egyperceseket (*Trilla, Wolfné, Meddig él egy fa?*), társadalomismeret: Héthy Lajos – Makó Csaba: *Munkásmagatartások*.

Az egyik Költészet Napján József Attila *A hetedik* című versének megismerése, feldolgozása, majd Mérei Ferenc *Közösségek hálózatának értelmezése, beszélgetés népszokásokról, hitről, barátságról, szerelemről, örömről és bánatról*. Közös kiállításlátogatás, Kondor Béla reprodukcióinak megtekintése, filmek (Fellini: *Amarcord*, Fábri: *Az ötödik pecsét*, Rózsa: *Pókfoci* stb.) és elemzésük volt a társaság programjában.

Volt tanmese: Lucia és Rodrigó, amellyel újra és újra foglalkoztak. Volt játék, találkozás érdekes és híres emberekkel, mint Márkus István szociográfus, Asperján György, Vámos Miklós, Takács László írók, újságírók, népi iparművészek: Csomor Lajos és Kocsi Márta.

Közben szólt a zene, Kodály, Bach, Beatles, népdal, magyar nóta, mindig az alkalomnak megfelelően.

A csoport kérésére olyan témákat dolgoztak föl, amelyek általános műveltségi kérdéseket érintettek, például mi a kultúra, a művészet, mit kapott a világ a görög kultúrától, tudománytól, művészettől, meddig terjednek a világ határai. Rendszeresen szó esett állami és egyházi ünnepek tartalmáról, jelentőségéről az emberek életében.

Eközben a Kutató/Animátor játékra (például *bárkajáték*) csábította a kör tagjait, és néhány személyiség-, olvasás-, művészetszociológiai teszt kitöltésére, melynek eredményeit megbeszélték, értelmezték.

Az olvasókör (Kerepesi Kör) működése nem volt visszhangtalan: a *Vegyigép Magazin*-ban, többször dicsőreleg említették a működésüket, különösen, ha annak híre eljutott a gyárkapun kívülre. Ilyen alkalom volt a *Vetélkedő a Munkásszállóban*, amiről 1977-ben részletesen beszámolt az üzemi újságíró.

A cselekmény, a csoporttagok élete változásának vonala mellett megismerjük a Moderátor/Interjúer motívumait, személyisége alakulását, a közösségért érzett felelősségét. Finoman vezet, bonyolítja a szálakat az Író, aki mesterien eltávolítja Olvasóját attól az érzéstől, hogy mindez akár vele is megtörténhet. Ez a szövevényesség, a múlt és a jelen képei, a külső és a belső átalakulások, egyéni problémamegoldások folyamatosan arra ösztönzik a befogadót, hogy értelmezze a világot, reflektáljon azokra a benyomásokra, hatásokra, eseményekre, amelyek értelmileg és érzelmileg körülveszik.

Felvetődik a kérdés: hová, mivé lettek a közösségek, a közösségeink? Őrizzük-e még azokat az értékeket, eszményeket (barátság, szabadság, esélyegyenlőség, igazmondás, segí-

tőkészség stb.), amikért korábban harcoltunk, érveltünk a fontosságukért? Milyen arcunk tekint vissza a tükörből?

Kamarás István végül feloldja a szorongásainkat, nem ostoroz, nem kérkedik, nem hivalkodik saját következtetéseivel – megbízik a tisztességünkben és a felelősségérzetünkben,

felnőttnek tekint bennünket. Csak felmutatja: az erő a közösségben, az alkotó emberben rejlik. (*Kamarás István OJD: Kétfülűek. Tényregény. Pécs: Pannon Könyvek, 2014, 183 p.*)

Tibori Tímea

szociológus

Az írás első megjelenése: 2014/3. 110–112. www.socio.hu

Műfajok metszetében – a hatalomról

A politika világával már nagyon sokan próbálták megismertetni az olvasót, érthetővé akarták tenni a közélet sokszor érthetetlen jelenségeit, érdekessé tenni mindazt, amire sokan talán rezignáltak legyintenek és elfordulnak attól. Az ismert szociálpszichológus, a társadalomtudományok sokoldalú ismerője és ismertetője sokoldalú monográfiában próbálta a hatalom mibenlétét és talán valamennyi aspektusát – a szó pozitív értelmében – elmesélni olvasójának.

Bár valódi monográfiáról, szilárd tudományos alapokkal rendelkező kötetéről van szó, ami *A hatalom anatómiája* című kötettel kapcsolatosan először megjegyzésre érdemes, az mégis az olvashatóság. Úgy is lehet olvasni, mint egy regényt, folyamatosan egymásra épülő, érdekes szövegek, aligha tudja letenni az érdeklődő olvasó, pedig végig nyilvánvaló, hogy a „cselekmény” nem valamiféle megoldáshoz, végponthoz, megnyugtató katarzishoz vezet. Csepeli György tizennégy fejezetben, azon belül aprólékosan tagolt alfejezetekben magyaráz el minden olyan jelenséget, amellyel valóban megfoghatóvá, elemezhetővé válik olvasója számára a kötet címében szereplő, olykor misztikusan körbejárt fogalom, a hatalom mibenléte. Meggyőző arról, hogy bár sokszor ruházták fel a hatalom képviselőit természetfölötti eredettel (maga

is sokat foglalkozik könyvében az ilyen értelmezésekkel), nagyon is emberi, sőt a hétköznapjainkat minduntalan érintő dologról van szó. Ezúttal helytálló az „anatómia” kifejezés alkalmazása is, hiszen az eredetileg orvosi értelmű szakkifejezést sok mindenre szoktuk használni, amit elemezni vagy csak bemutatni akarunk. Csepeli könyve valóban anatómia, ha úgy tetszik, élveboncolás, hiszen amit elemez, az nem más, mint az emberek közötti kapcsolatok politika által meghatározott hálózata, a múltból és jelenből egyaránt ismerős jelenségek precíz számbavétele, adatlása és illusztrálása.

Munkája elején – tudós professzorhoz méltó módon – megpróbálja csokorba gyűjteni a politika mibenlétével kapcsolatos legfontosabb értelmezéseket az ókori görög filozófusoktól a modern Nyugat gondolkodóiig, az emberi természettel kapcsolatos felfogásokból kibontani a hatalom megértésének módozatait. Utóbbi Csepeli bemutatásában logikusan kínálkozó ellentétpárokban építhető fel (racionális – irracionális, pesszimizmus – optimizmus stb.), és természetes módon szögezi le, hogy mindez elválaszthatatlan a szabadság értékének gondolatától, amelynek mértéke a hatalom jellegének talán legfontosabb indikátora is egyben. Részletesen bemutatja a politikai antropológia önálló diszciplínává válásának folyamatát, az ember „meghatározatlanságát”, az állam létrejöttét (nem minden szervezett emberi közösség volt az),